http://www.etnolog.org.ua

УДК 82-94:7.071(477)“196”

ОСТАННІ 3 МОГІКАН – СИВОЧОЛІ ШІСТДЕСЯТНИКИ

Валентина Кузик

У статті йдеться про лист 1967 року, що його написали шість діячів української культури – І. Кавалерідзе, Т. Франко, Л. Ревуцький, Є. Кротевич, Б. Антоненко-Давидович та К. Трохименко – до Центрального комітету КПРС (Москва), у якому порушується питання про національну мову в Україні.

Ключові слова: українська культура, українська мова, доба українізації, національна політика, І. Кавалерідзе, Т. Франко, Л. Ревуцький, Є. Кротевич, Б. Антоненко-Давидович, К. Трохименко, П. Шелест.

В статье речь идет о письме 1967 года, написанном шестью деятелями украинской культуры – И. Кавалеридзе, Т. Франко, Л. Ревуцким, Е. Кротевичем, Б. Антоненко-Давидовичем и К. Трофименко – в Центральный комитет КПСС (Москва), где был поднят вопрос о национальном языке в Украине.

Ключевые слова: украинская культура, украинский язык, период украинизации, национальная политика, И. Кавалеридзе, Т. Франко, Л. Ревуцкий, Е. Кротевич, Б. Антоненко-Давидович, К. Трофименко, П. Шелест.

The article refers to the 1967 Letter, written by six figures of Ukrainian culture, notably I. Kavaleridze, T. Franko, L. Revutskyi, Ye. Krotevych, B. Antonenko-Davydovych, and K. Trokhymenko, to the Central Committee of the CPSU (Moscow), where the problem of national language in Ukraine was raised.

Keywords: Ukrainian culture, Ukrainian language, Ukrainization period, national policy, I. Kavaleridze, T. Franko, L. Revutskyi, Ye. Krotevych, B. Antonenko-Davydovych, K. Trokhymenko, P. Shelest.

Проти рожна перти,
Проти хвиль плисти,
Сміло аж до смерти
Хрест важкий нести!
І. Франко

Газета «Дзеркало тижня» 3 червня 2017 року надрукувала статтю Сергія Махуна «Два епізоди з життя Івана Кавалерідзе» з нагоди 130-річчя видатного українського скульптора, кінорежисера та сценариста [9]. Стаття подає відомості про складний життєвий шлях митця, розкриває ті сторінки, що тривалі роки замовчувалися та невірно тлумачилися з ідеологічних мотивів. У ній наведено фрагмент листа до ЦК КПРС 1967 року (4 речення) про невпинну русифікацію України, що за брежнєвських часів почала проводитися як ідеологічно продумана політика творення єдиної «радянської нації». Наприкінці статті (у дужках) зазначено: «повний варіант листа читайте на сайті DT.UA» [див.: 1]. Завдяки такому посиланню цей матеріал став доступним широкій громадськості.

Отож, мова йде про вельми важливий документ 50-річної давнини, розсекречений 23 грудня 2009 року, а саме – про справу № 2 КДБ УРСР, том 11 (в оригіналі цифру 10 виправлено на 11) «Доклады, представления и специальные сообщения в партийные и правительственные органы (возврат). Начато 26/XII–1973, окончено 26/XII–1973» (фонд № 16, опис № 3, порядковий № по опису 11, прийнято в архів 1976. Угорі – шапка: «Комитет Госбезопасности при Совете Министров УССР. Совершенно секретно [1]. Инвентарный № 914. Срок хранения постоянный по перечню 40. (Печатка). Розсекречено 23.12.2009. № 24/35/4–60»). Лист написано російською, що цілком зрозуміло, адже він надсилався в Москву – до найвищого партійного органу СРСР. Машинопис має 6 сторінок (деякі слова нерозбірливі), на останній – підписи всіх авторів. Уважаємо за потрібне в додатку подати текст листа повністю, бо він промовисто засвідчує стан «денаціоналізації українців» (з тексту листа, с. 2) у той історичний період.

У зв’язку із цим документом постає низка питань:

1) Постаті діячів української культури, які, свідомо наражаючись на ризик, поставили свої підписи в листі, зазначили професійну належність та повну домашню адресу.

ІМФЕ

http://www.etnolog.org.ua

2) Чому лист виявився у справі, пов'язаній з наглядом за І. Кавалерідзе (хоча він міг бути і в досьє, заведених на всіх шістьох «підписантів»)?

3) Як пояснити таку розбіжність у датах: лист написано 1967-го, «засвітився» він на митниці 1969 року, а реакція на нього «компетентних органів СРСР» – в останні дні 1973 року? Що відбувалося протягом цих майже 7 років? Де безпосередня реакція на лист у 1967 році?

4) Які наслідки мав лист для пов'язаних з ним осіб?

5) Хто така туристка з Канади Христина Стиранка (1944 р. н.), у якої, як зазначено в статті С. Махуна, 23 липня 1969 року при митному огляді на станції Вадул-Сирет було вилучено лист при спробі вивезти його за кордон? Яка її доля?

Прикметно те, що лист засвідчує: доба «відлиги», доба знаменних для української історії та культури 1960-х років шістдесятників пов'язана не тільки з гроном молодих інтелігентів – поборників національної ідеї та опозиціонерів радянському тоталітаризму, які відстоювали рідну мову, культуру, право на свободу творчості. До цієї когорти, як відомо, входили В. Чорновіл, М. Шестопал, В. Симоненко, І. Дзюба, А. Горська, Є. Сверстюк, Л. Костенко, М. Коцюбинська, І. Бердник, Л. Танюк та ще кілька їхніх однодумців [3]. До шістдесятників, виявляється, долучилися й представники старшого покоління, яким була небайдужа доля нації і які не побоялися стати «на прю». Однак, наголосимо, ці шестеро шістдесятників насправді були з доби вісімдесятників, але не XX ст., а попереднього XIX ст., точніше – 1880-х років (окрім наймолодшого з них – Б. Антоненка-Давидовича, 1899 р. н.).

Хронологічні дати їх народження близькі – від 1884 до 1889 року. Їм випало пережити всі перипетії бурхливого століття – революційні змагання, перше проголошення незалежності України та її соборності, дві світові війни, перебування «під ковпаком» НКВС... Вони, як і мудрі друїди чи останні з могікан, бачили багато, пройшли через незгоди і вже нічого не боялися. Бо знали, що перед ними – ВІЧНІСТЬ, де їхня совість відповідатиме на запитання «Що ти зробив для найціннішого – збереження духовності свого народу?».

Нагадаємо їхні біографічні дані.

Кавалерідзе Іван Петрович (1887–1978) – скульптор, кінорежисер, драматург; народний артист УРСР (з 1969 р.) [див.: 10].

Франко Тарас Іванович (1889–1971) – письменник, кандидат філологічних наук, науковець Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, син українського письменника-класика Івана Франка [див.: 11].

Ревуцький Лев Миколайович (1889–1977) – композитор-класик, лауреат Державної премії СРСР (1941 р., у тексті листа помилково зазначено 1946 р.), лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1966), професор, доктор мистецтвознавства (з 1941 р.), академік АН УРСР (з 1957 р.), депутат Верховної Ради УРСР (1946–1962), народний артист СРСР (з 1944 р.), Герой Соціалістичної Праці (1969) [див.: 7].

Кротевич Євгеній Максимович (1884–1968) – письменник, драматург, член Спілки письменників УРСР [див.: 6].

Антоненко-Давидович (справжнє прізвище – Давидов) **Борис Дмитрович** (1899–1984) – письменник, літературний перекладач, дослідник проблем розвитку й культури української мови. Був репресований (засуджений до страти, яку згодом замінили на відбування ув'язнення в ГУЛАГу) [див.: 4].

Трохименко Карпо Дем'янович (1885–1979) – живописець, педагог народний художник УРСР (з 1944 р.); учень художника М. Самокиша [див.: 5].

Відомо, що, попри всі доноси у відповідні органи в 1930-х роках на Л. Ревуцького, справу на нього так і не відкрили (інакше він не міг би бути депутатом Верховної Ради УРСР). Вочевидь, «під ковпаком» знаходився І. Кавалерідзе (перебував і працював в окупованому Києві), а можливо, і Б. Антоненко-Давидович (репресований у 1930-х роках).

Часовий простір у сім років при більш прискіпливому аналізі розростається до восьми з половиною (а може, й дев'яти) років. Восени 1965 року відбулися перші

http://www.etnolog.org.ua

арешти молодих опозиціонерів (24 особи), через півтора роки – у квітні 1967-го – сивочолі метри української культури написали лист до ЦК КПРС (тобто до Москви), 23 липня 1969 року його було вилучено на митниці (дуже важливо було б знати: чи копію, чи той оригінал, що маємо в справі?). На початку 1972 року (січень – квітень) пройшла друга хвиля арештів (73 особи), майже через півтора роки з'явилася вищезазначена справа № 2 (грудень 1973 р.), де першим документом є доповідна записка тов. Щербицькому В. В. від 14/XII–1973 за підписом Голови КДБ при Раді Міністрів УРСР генерала-полковника В. Федорчука. Угорі доповідної напис: «Совершенно секретно. Экз. № 1» [2]. Однак через 12 днів справу було закрито. Чому такий поспіх? Можливо, минула її актуальність?

Частково розкрити таємницю всіх тих подій дозволяє осмислення наслідків для авторів листа. А вони більш ніж неочікувані, враховуючи, якої долі зазнали молоді шістдесятники – арешти, заслання, психіатричні лікарні, передчасна смерть. А чим можна погрожувати 80-річній людині, тим паче знаній і шанованій у країні? Їм і не погрожували (бо це мало б широкий негативний розголос у світі!). Жодному з них не надіслали офіційної відповіді на листа за вказаними адресами. Можна припустити, що лист десь «по дорозі» було вилучено й приховано відповідними службами. До слушного часу.

Для кількох «підписантів» листа 1969 рік був позитивним: І. Кавалерідзе отримав звання народного художника УРСР, К. Трохименко став лауреатом Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, а Л. Ревуцького нагороджено зіркою Героя Соціалістичної Праці. Т. Франко з групою літературознавців продовжував працювати над виданням Повного зібрання творів батька – І. Франка. На жаль, наступного року після написання листа відійшов у вічність Є. Кротевич. І вже в незалежній Україні 1992 року було присуджено Національну премію України імені Тараса Шевченка Б. Антоненку-Давидовичу (посмертно).

При реконструкції наслідків справи не обійтися без залучення ще однієї особи, яка відігравала ключову роль у перебігу тих подій, – Петра Юхимовича Шелеста (1908–1996), який у 1963–1972 роках був першим секретарем ЦК КПУ. Його визнавали як рішучого й консервативного партійного керівника, але водночас патріотично налаштованого українця, який міг собі дозволити «плисти проти течії» ЦК КПРС. Із названими підписантами листа він міг спізнатися ще за часів свого головування в Київському обкомі партії (1957–1962). Саме в ті роки П. Шелест виявив себе як людина, занепокоєна питаннями збереження української історії, традицій, фольклору, помноженими на здобутки «щасливого соціалістичного життя» [3]. У часи першої хвилі гонінь (1969) він не побоявся стати на захист О. Гончара та І. Дзюби. За свою діяльність як парткерманича 1968 року (до 60-річчя) він був нагороджений зіркою Героя Соціалістичної Праці. Здавалося б – пануй на Олімпі! Однак, як зазначає Вікіпедія, «його книга "Україно наша Радянська" (1970) була розкритикована за "недостатній інтернаціоналізм", вилучена з продажу та з бібліотек. У квітні 1973 р. П. Шелеста виведено із Політбюро й відправлено на пенсію» [2] (тобто це був фінальний відгомін другої хвилі переслідувань, розпочатий 1972 р.). А в наукових колах – серед істориків, літературознавців, мистецтвознавців, яким цензурою було заборонено навіть вживати окремі слова, пов'язані з національною історією та традицією, – з того самого 1970-го року з гіркою іронією говорили: «Ну й заШЕЛЕСТіло!» [4].

На політичну арену вийшла нова й остання в історії УРСР постать – В. Щербицький, який вірно тримався «магістральної лінії партії». Йому на підсилення (чи для контролю?) з липня 1970 року з Москви відрядили колишнього очільника військової розвідки КДБ СРСР генерала-полковника В. Федорчука. Він, мабуть, дав розпорядження вивчати справи, що накопичилися в архівах відомства, і «докопався» до листа, про який ідеться в цій розвідці. Можливо, його схвилювала інформація про те, що лист могли вивезти й опублікувати на Заході?

Останнє запитання в цій історії: хто ж така Христина Стиранка? Що ж, ім'я цієї ка-

ЛИСТ

http://www.etnolog.org.ua

надської туристки виказує її етнічну належність. Однак, як відомо, не кожен звичайний турист може спокійно прийти до КДБ і взяти оригінал документа для перевезення його за кордон. Зрештою, і не турист теж! Сьогодні це була б уже 73-річна пані (якщо з її здоров'ям усе гаразд), оточена поколінням нащадків. Попередня розвідка серед закордонних знайомих українців виявила, що нібито нині вона живе у Франції, можливо, у Парижі. Дуже сподіваємося налагодити з нею контакт і дізнатися подробиці подій на митній станції Вадул-Сирет 23 липня 1969 року.

Текст листа продуманий і ґрунтовний. У ньому зібрано багато статистичних даних, опублікованих у різних джерелах, до того ж не тільки України. Автори тексту – не наївні ідеалісти, вони добре знали, що таке СИСТЕМА тоталітарної держави з її подвійними стандартами, напрочуд завуальованими гуманістичними гаслами та як важливо балансувати на важелях «аргументи і факти». Кожну статистичну викладку (факт) супроводжували відповідними цитатами високих партійних «авторитетів», у тому числі й Леніна (аргументи). Згадали й добу українізації 1920-х років, мовну проблему «місто – село», з особливою силою наголошували на освітньому аспекті.

І як пророчо рядки листа виявилися звернутими на сьогодення, на нинішні мовно-культурні проблеми, що почали набувати абрисів державних законів. Адже справді, «мова не тільки пам'ятник, а й саме життя народу» (з тексту листа, с. 3). Саме тому, гадаємо, варто було б у нинішні дні глибше ознайомитися зі сторінками документа 1960-х років, написаними шістьма мудрецями, народженими в далеких 1880-х.

Примітки

[1] Ці два слова перекреслено.

[2] Перекреслено й написано українською: «Нетаємно. 24/2–3388; 30.08.13».

[3] Принагідно згадаємо, що в художньому фільмі «Загубився хлопчик» («Потерялся мальчик») кіностудії ім. О. Довженка, де показано ландшафтну панораму Києва та його новобудови, знято онука Петра Юхимовича.

[4] У 1971 році авторці цих рядків було заборонено надрукувати замовлену раніше статтю про М. Закревського в журналі «Народна творчість та етнографія». Однак за підтримки тодішнього головного редактора журналу І. Власенка (який багато років активно працював під началом самого М. Рильського) статтю було опубліковано в Польщі [8].

Відомий музикознавець Л. Пархоменко при публікації 1973 року монографії «Кирило Стеценко» змушена була подати на 12 сторінках пояснення, де зазначила, з яких причин і опираючись на які джерела вона написала назви українських культурних інституцій 1917–1920-х років. Відповідальність за появу такої «хибної» інформації в стінах Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії вищі партійні органи поклали на тодішнього інститутського парторга О. Костюка (згодом академіка, директора ІМФЕ), який розділив з авторкою книжки тривожні дні очікування розв'язки тих подій.

Джерела та література

1. *Махун С.* Два епізоди з життя Івана Кавалерідзе [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – 2 черв. – Режим доступу : https://dt.ua/HISTORY/dva-epizodi-z-zhittya-ivana-kavaleridze-244390_.html.

2. Шелест Петро Юхимович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE_%D0%AE%D1%85%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

3. *Білокінь С.* Клуб творчої молоді «Сучасник» (1960–1965) // Студії мистецтвознавчі. – 2012. – Чис. 4. – С. 7–40.

4. *Бойко Л.* З когорти одержимих // *Антоненко-Давидович Б.* Твори : у 2 т. Повісті та романи / НАН України ; вступ, упоряд. та прим. Л. Г. Бойка. – Київ : Наукова думка, 1999. – Т. 1. – 742 с. – С. 5–46.

5. *Врона І.* К. Д. Трохименко. Нарис про життя та творчість. – Київ : Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1957. – 28 с.

6. *Іщук А.* Євгену Кротевичу – сімдесят п'ять // Вітчизна. – 1959. – № 1. – С. 171–172.

7. *Кузик В.* Л. М. Ревуцький. – Ніжин, 2011. – 82 с.

8. *Кузик В.* Забутий фольклорист Микола Закревський // Український календар. 1973. – Варшава : Ukrainskie Towarzystwo Spoleczno-kulturalne, 1972. – С. 298–301.

9. *Махун С.* Два епізоди з життя Івана Кавалерідзе // Дзеркало тижня. – 2017. – 3 черв.

10. *Синько Р. О.* І. Кавалерідзе й оточення: Есе. Спогади. Роздуми. – Київ : АВДІ, 2002. – 240 с.

11. *Франко Т.* Про батька. Статті, оповідання, спогади. – Київ : Держлітвидав, 1966. – 282 с.

ІМФЕ

http://www.etnolog.org.ua

Додаток

В ПОЛИТБЮРО ЦК КПСС

Уважаемые товарищи!

В своей речи на торжественном заседании представителей трудящихся Грузии (1 ноября 1966 г.), посвященном вручению республике ордена Ленина, Генеральный секретарь ЦК КПСС тов. Брежнев Л. И. совершенно справедливо отметил, что «Ленин всегда подчеркивал необходимость всестороннего тщательного учета особенностей и нужд каждой нации» («Правда» за 2 ноября 1966 г., стр. 2).

В канун пятидесятилетия Великой Октябрьской Социалистической революции мы решили обратиться к вам с этим откровенным письмом о насущных национальных нуждах украинского народа.

Дело в том, что, как это всем известно, в городах нашей республики украинский язык неуклонно вытесняется русским – в государственных учреждениях, на предприятиях, в издательствах научно-технической литературы, кино, на радио и телевидении, в детских садиках и школах, профессионально-технических училищах, в специальных высших и средних учебных заведениях. Достаточно сказать, что даже в столице Украины, Киеве, в 1965–1966 учебном году из 207 общеобразовательных школ украинских было всего 57 (и то 50 из них т. н. смешанные, т. е. имеющие параллельные классы с украинским и с русским языком преподавания), а русских – 150 (из них только одна «смешанная»). Из общего количества учеников 166 411 в русских школах занимались 128 112 человек, т. е. 77 %, тогда как в украинских – всего 38 299, т. е. 23 % (и то значительная часть из этих 23 % училась в параллельных русских классах). Еще более красноречивы показатели в других промышленных городах УССР – например, в Донецке на сегодняшний день осталась всего **одна** украинская школа...

Украинский язык в больших и многих средних городах республики стал редкостью, они почти полностью русифицированы. Ныне городское население УССР, по данным газеты «Радянська Україна» за 29 января 1967 г. (№ 25, стр. 4), составляет свыше 51 % – следовательно, уже сегодня около половины жителей республики фактически не пользуется украинским языком...

Города Украины стали настоящими цехами русификации украинского населения, прибывающего сюда из сел для работы и учебы. А так как городское население, в связи с активным ростом промышленности постоянно увеличивается за счет сельского, соответственно увеличивается и процент денационализированных украинцев.

По данным того же номера «Радянської України» «уже в 1980 году городские жители в УССР будут составлять 70–75 %, а еще через пять-семь лет их будет столько, сколько было всего населения до революции». Если к этому еще прибавить очень охотно практикуемое у нас переселение украинцев на восток, а русских – на Украину (в 1930 г. их было в УССР всего 9,2 % *, тогда как в 1959 г., по данным последней переписи, – уже 17,6 %), то конкретные перспективы дальнейшего развития украинского языка, а значит и нации, как таковой, окажутся крайне неблагоприятными: ведь «без мови рідної... й народу нашого нема», – писал в стихотворении «Юнакові» славный украинский поэт, коммунист с 1920 г. Владимир Сосюра.

Перед лицом реальной угрозы самому существованию нации мы не можем и не имеем права молчать. Да и здесь кстати вспомнить известное положение, что «ленинизм относит слияние наций к периоду, когда коммунизм победит и упрочится во всем мире» («Правда» за 17 октября 1966 г., № 290, стр. 4), а «на данном этапе

* Одиннадцатый съезд КП(б)У, Стенографический отчет, ДВА, 1920, стр. 276.

http://www.etnolog.org.ua

прогресс коммунистического строительства ведет не к угасанию, а к развитию и укреплению национальных чувств»... (Там же, стр. 3). Естественно, что этот процесс роста национального самосознания имеет место и на Украине, особенно среди украинской молодежи, которую в данной сложившейся обстановке очень и очень волнует судьба родного языка – «нашего сокровища, великого наследия», по справедливым словам Первого секретаря ЦК КП Украины П. Е. Шелеста, призвавшего народ к «дальнейшему обогащению и развитию национальной культуры и языка», заверившего, что «труд в этом направлении... всегда будет поддерживаться Коммунистической партией». (Из речи на V съезде писателей Украины).

Поэтому мы просим Центральный Комитет КПСС поддержать украинский язык на данном сложном и трудном этапе авторитетными мероприятиями (подобные уже давно практикуют в деле охраны памятников культуры, истории, природы, а ведь язык не только памятник, а и сама жизнь народа) – с тем, чтобы укрепить его позиции, чтоб он стал действительно основным языком на Украине, чтоб со временем на этот язык перешло огромное большинство городского населения УССР – в учебе, работе, быту, чтоб на нем имели возможность развивать свою культуру и украинцы, живущие в других республиках.

Осмелимся напомнить, что курс на украинизацию городов в 20-е годы был генеральным курсом Коммунистической партии Украины в национальном вопросе, выработанным на основе гениальных ленинских заветов и неоднократно одобренным всесоюзными и украинскими съездами. Осуществляя данный курс, партия, как свидетельствуют документы, исходила из того, что русифицированные города на Украине – это наследие великодержавной колонизаторской политики русского царизма, что для подлинного национального возрождения ранее жестоко угнетенного народа их необходимо украинизировать, что именно в этом один из главнейших аспектов ленинской национальной политики, призванной впервые в истории человечества восстановить полную национальную справедливость. Не случайно на X съезде РКП(б), еще при жизни В. И. Ленина, докладчик по национальному вопросу прямо заявил, что города Украины «с течением времени... будут неизбежно украинизированы» *.

Коммунистическая партия Украины, справедливо усматривая в молодежи будущее украинского народа, строящего социализм, считала ее украинизацию в городах первостепенной политической задачей. Так, Генеральный секретарь ЦК КПУ Косиор С. В., делавший на XI съезде КПУ (июнь 1930 г.) доклад по национально-культурному строительству, говорил: «Наши достижения в области украинизации школ и вузов приобретают огромное политическое значение, ибо вы знаете, что вопрос о кадрах решает молодое поколение, которое дает стране новые огромные кадры активных строителей социализма. Подрастающее поколение молодежи, которая учится в украинской низшей, средней и высшей школе, в ближайшие годы заполнит в городах и селах почти все наши аппараты, учреждения государственные, хозяйственные, культурные. Именно это окончательно должно решить действительно историческую проблему ликвидации на Украине национального различия по языку между городом и селом» **.

Большие тогдашние достижения в деле украинизации учреждений, прессы, вузов и особенно школ (так, в 1932–1933 учебном году 98 % всех детей школьного возраста украинской национальности училось в украинских школах ***) убедительно свидетельствует о том, что эта важнейшая проблема, безусловно, была бы успешно решена и города УССР уже давно были бы украинизированы, если бы не безудержный произвол Сталина, который в начале

* Стенографический отчет X съезда РКП(б), Госиздат, 1921, стр. 93.

** Одиннадцатый съезд КП(б)У (Стенографический отчет), 1980, стр. 276–277.

*** Резолюція Об'єднаного пленуму ЦК і ЦК КП(б)У (18–22 листопада 1933 р., Партвидав ЦК КП(б)У, 1933, стор. 46).

http://www.etnolog.org.ua

30-х годов отступил от ленинской национальной политики и, на превеликую радость великодержавных шовинистов, негласно «благословил» русификацию нацменьшинств...

Теперь, когда с культом Сталина в основном покончено, следует, очевидно, учитывая создавшееся тревожное положение с украинским языком, возобновить украинизацию городов УССР в плане актуальных в наши дни задач, ибо культуру социалистической украинской нации можно обогащать и развивать, к чему нас призывает партия, лишь, главным образом, на украинском языке. Кстати, и в сегодняшней партийной литературе (напр., в «Очерках истории Коммунистической партии Украины», издание 1964 года) украинизация оценивается как правильный, настоящий ленинский курс в национально-культурном строительстве.

Мы убеждены, что положительно решить поднятый здесь вопрос может лишь Центральный Комитет КПСС. Народ Украинской республики, которая занимает 14-е место в мире по количеству населения и «входит в число наиболее экономически развитых десяти стран мира» *, безусловно, заслуживает этого. Да и не нужно забывать, что «сейчас, когда социализм победил на одной трети территории земного шара и стал делом практики огромной массы людей, народы судят об идеях коммунизма по тому, как у нас идут дела, какие отношения складываются между социалистическими нациями». (Из речи Л. И. Брежнева на массовом митинге в Братиславе 2 июня 1966 г., «Правда» за 3 июня 1966 года).

Надеемся, что нынешний состав ЦК КПСС, уже успешно разрешивший ряд важных государственных проблем, найдет время заняться и насущнейшим для украинского народа вопросом, которому мы посвятили настоящее письмо, в полной уверенности быть правильно и доброжелательно понятыми, целиком разделяя авторитетное мнение «Правды» (передовая «Под знаменем советской демократии» за 5 декабря 1964 г.), что «советского человека все касается», что «он не может и не должен проходить мимо недостатков, мешающих развитию нашего общества».

Хотелось бы, чтоб уже к 50-летию Октября руководящие органы нашли возможность взяться за положительное решение изложенного здесь вопроса, на первое время хотя бы начали его обсуждение в прессе – с тем, чтобы при участии широкой общественности выработать и затем постепенно осуществить необходимые мероприятия по украинизации городов УССР.

Если мы в нашем письме в чем-либо ошибаемся – убедительно просим разъяснить ошибку, прислав ответ на один из числа первых, указанных внизу адресов **.

[*Подписи*]:

Иван Кавалеридзе, скульптор.

Киев – 4, Красноармейская, 12, кв. 3.

Тарас Франко, кандидат филологических наук, б. заведующий библиотекой Ивана Франко Института литературы им. Т. Г. Шевченко АН УССР.

Киев – 3, Владимирская, 48–а, кв. 15.

Лев Ревуцкий, лауреат Государственной премии 1946 года, Шевченковской премии 1966 года, академик АН УССР, депутат Верховного Совета УССР 1946–1962 гг., доктор искусствоведения, композитор.

Киев – 1, Калининская ул., 16, кв. 25.

Евгений Кротевич, член Союза писателей.

Киев –58, Воровского, 8, кв. 39.

Борис Антоненко-Давыдович, прозаик.

Киев – 30, Ленинская, 68, кв. 53.

Карп Трохименко, народный художник УССР.

Киев – 30, Ленинская, 39, кв. 66.

Апрель 1967.

* [Текст примітки нерозбірливий, окрім року – 1966. – *В. К.*]

** [Подаємо сучасні назви київських вулиць, зазначених в адресах: Красноармейская (Червоноармійська) – тепер Велика Васильківська, Калінінська – Софіївська, Ленінська – Богдана Хмельницького. Тогочасні індекси м. Києва не відповідають нинішнім. – *В. К.*]

http://www.etnolog.org.ua

SUMMARY

On June 3, 2017, the newspaper *Mirror Weekly* published an article by S. Makhun *Two Episodes from the Life of Ivan Kavaleridze* on the occasion of the 130th anniversary of the prominent Ukrainian. At the end of the article, there is a fragment of the Letter to the Central Committee of the CPSU of 1967 about the incessant Russification of Ukraine, which, at the time of Brezhniev, came to be conducted as an ideologically thought-out policy.

In this regard, the document poses a set of issues on: 1) figures of the Ukrainian culture, who while being knowingly exposed to risk, put their signatures to the Letter; 2) why did the Letter appear in the case related to I. Kavaleridze?; 3) how to explain discrepancy in the dates associated with the Letter, in almost 7 years; 4) what consequences did the Letter have for the persons involved?; and 5) who is a Canadian tourist Kh. Styranka, from whom while being customs-inspected at Vadul-Siret Station the Letter was confiscated, when she was trying to take it abroad?

The Letter testifies: the *Thaw* period, the period of the Sixtiers significant for the Ukrainian history and culture of the 1960s, is related not only to the bunch of young intellectuals – vindicators of national idea and oppositionists to the Soviet totalitarianism. They were joined by the representatives of older generation not indifferent to the nation's fate, namely I. Kavaleridze, T. Franko, L. Revutskyi, Ye. Krotevych, B. Antonenko-Davydovych, and K. Trohhymenko. In that historical situation, the political figure of Ukraine P. Shelest deserves special attention.

The lines of the Letter proved to be prophetically turned towards the present time, to current linguistic and cultural problems that eventually got taking the shape of state laws.

As a supplement, full text of the Letter is given.

***Keywords*:** Ukrainian culture, Ukrainian language, Ukrainization period, national policy, I. Kavaleridze, T. Franko, L. Revutskyi, Ye. Krotevych, B. Antonenko-Davydovych, K. Trofymenko, P. Shelest.

IMoE